

ЗМІСТ ПРОФІЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ПРОБЛЕМИ СТРУКТУРУВАННЯ

Ляшенко Олександр,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України,
академік-секретар відділення загальної
середньої освіти і цифровізації
освітніх систем НАПН України,
Київ, Україна,
o.liashenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6885-5978>

Liashenko Oleksandr. The Content of Upper Secondary Education: problems of structuring

Анотація. У статті подано можливий варіант структурування змісту профільної середньої освіти. Пропонується виокремити два складники: 1) ядро загальноосвітньої підготовки, обов'язкове для всіх, хто здобуває повну загальну середню освіту; 2) зміст профільного навчання, який забезпечує поглиблене оволодіння профільно орієнтованими знаннями, компетентностями, способами діяльності тощо. Перший складник може бути відображений чотирма освітніми галузями: мовно-літературна, STEM, суспільно-гуманітарна освіта, фізичний розвиток і безпека. Він містить обов'язкові і вибіркові предмети. Другий складник залежно від спрямування реалізується профільними предметами, що вивчаються поглиблено відповідно до профілю в академічних ліцеях, або професійно орієнтованими дисциплінами для професійного спрямування. Відношення між змістом ядра і змістом профільного навчання повинно складати 50/50 відсотків за три роки навчання і розподіляється між роками навчання в різних пропорціях.

Ключові слова: Нова українська школа; профільна середня освіта; зміст освіти; профільне навчання; академічне спрямування профільної освіти.

У дискусіях, що нині відбуваються навколо змісту загальної середньої освіти, особливо профільної освіти, традиційно найбільше уваги приділяється переліку навчальних предметів і кількості навчальних годин, необхідної для реалізації змісту навчання того чи іншого предмета. Особливо гостро ці питання постають у контексті реалізації Концепції «Нова українська школа» (Кабінет Міністрів України, 2016) в умовах профілізації старшої школи за академічним спрямуванням.

У цих дискусіях щодо визначення змісту інваріантного складника (ядра загальноосвітньої підготовки) висловлюються різні думки, які можна звести до двох діаметрально протилежних підходів: збереження традиційного надання

пріоритету ґрунтовній і всеосяжній загальноосвітній підготовці здобувачів освіти або «революційного» зведення її до мінімального обсягу на користь профільних предметів і обмеження змісту навчання 4-6 предметами профільного спрямування. У першому випадку проявляється намагання залишити все, як було, тобто у структурі змісту профільної освіти повторити всі освітні галузі попередніх рівнів – початкової і базової середньої освіти – із максимальним збереженням номенклатури навчальних предметів. Такий підхід призводить до надмірного зростання обсягу обов'язкового для всіх здобувачів освіти змісту й унеможливорює реалізацію стратегічної функції профільної середньої освіти – задоволення освітніх потреб і запитів здобувачів освіти відповідно до їхніх нахилів, здібностей, подальших життєвих планів.

Прихильники іншого підходу схильні обмежити зміст спільного для всіх ядра загальноосвітньої підготовки кількома навчальними предметами і зосередити зусилля переважно на реалізації змісту профільного навчання. Хибність цього підходу також очевидна хоча б з огляду на те, що повна загальної середньої освіти покликана забезпечити реалізацію завдань всебічного розвитку особистості з широкими науковим світоглядом, критичним і творчим мисленням, готової до успішної соціалізації і життя в інноваційному глобалізованому технологічному світі.

На нашу думку, істина, як завжди, знаходиться десь посередині. Тому висловимо деякі міркування щодо формування змісту профільної середньої освіти. В основу пропонованого структурування покладено загальні концептуальні засади профільної середньої освіти, викладені в статті, опублікованій у Віснику НАПН України (Кремень, 2023).

Вочевидь, що у змісті профільної середньої освіти доцільно виокремити два складники: 1) інваріантне ядро загальноосвітньої підготовки, яке є спільним для реалізації всіма закладами освіти, що надають повну загальну середню освіту, 2) зміст власне профільного навчання, який залежить від особливостей здобуття освіти за академічним чи професійним спрямуванням. Для академічного спрямування зміст профільного навчання визначається завдяки

комбінації ядра загальноосвітньої підготовки з поглибленим вивченням окремих його предметів.

Наразі найбільшої критики зазнає перевантаженість змісту навчальними предметами, обов'язковими для засвоєння усіма здобувачами освіти. Зауважимо, що намагання залишити дев'ять освітніх галузей, присутніх у стандартах попередніх рівнів освіти (початкової і базової середньої), не дає можливості розв'язати проблему скорочення навчальних предметів. Адже збереження такої кількості галузей природно призводить до необхідності наповнення їх відповідним контентом і, як наслідок, зростанням кількості предметів, що веде до надмірного зростання обсягу навчального матеріалу. Тому, на нашу думку, насамперед необхідно скоротити кількість освітніх галузей завдяки укрупненню їх до таких чотирьох, які мають обов'язкові і вибіркові освітні компоненти¹:

1) мовно-літературна: **українська мова, англійська мова, інші іноземні мови, мови національних меншин і корінних народів України**²; блок літератур: *українська література, зарубіжна література, інтегрований курс літератури*;

2) STEM: **математика**; блок природничих наук: *біологія, фізика, хімія, астрономія, інтегрований курс природничих наук*; блок інформаційно-технологічних предметів: *інформатика, ІКТ у побуті, робототехніка, технології і дизайн, агротехнології, виробничі технології, технології домашнього господарства*;

3) суспільно-гуманітарна: **історія України, всесвітня історія, історія Європи**; блок суспільствознавчих предметів: *громадянська освіта, економіка і підприємництво, соціальна та економічна географія, інтегрований курс*

¹ Жирним шрифтом виділено обов'язкові предмети, курсивом виділено вибіркові предмети, перелік яких визначає заклад освіти при створенні освітньої програми з урахуванням профілю навчання (із кожного блоку вибірових предметів обирається принаймні один предмет). Перелік вибірових предметів може доповнюватися закладом освіти.

² Вибіркові предмети з іноземних мов, мови національних меншин і корінних народів України вивчаються за рахунок годин профільного навчання і додаткових годин на факультативні заняття та курси за вибором учня або в інший спосіб, визначений закладом освіти.

суспільствознавства; блок гуманітарної підготовки: українська художня культура, культурологія, мистецтво (за видами), творче самовираження³;

4) фізичний розвиток і безпека: фізична культура і спорт, захист України; перша медична допомога, безпека життєдіяльності, здоровий спосіб життя⁴.

Залежно від освітніх потреб кожний з освітніх компонентів може викладатися як окремий навчальний предмет на базовому чи поглибленому рівні оволодіння або як інтегрований курс, що охоплює кілька галузей знань чи навчальних предметів. Реалізація кожного із зазначених компонентів в освітньому процесі залежить від їх змісту і не обов'язково триває всі три роки навчання. Як правило, вибіркові навчальні предмети вивчаються 1-2 роки.

Для врахування індивідуальних потреб та інтересів здобувачів освіти та з метою забезпечення гнучкості в задоволенні їх освітніх потреб доцільно виокремити в загальному навчальному навантаженні учнів певну кількість годин (орієнтовно 10-15 відсотків) для факультативних занять, індивідуальних консультацій, спецкурсів за вибором учнів, завдяки яким відбуватиметься персоніфікація освітньої траєкторії здобувача освіти. Цей складник не обов'язково може бути пов'язаний зі специфікою змісту обраного профілю. Наприклад, учень, що обрав STEM профіль, може факультативно вдосконалювати свої знання з української або англійської мови, а ті, хто здобуває освіту за одним з гуманітарних профілів, може розширити свою компетентність у галузі інформаційних технологій.

Загалом навчальне навантаження, передбачене для оволодіння змістом ядра загальноосвітньої підготовки і змістом профільного навчання, повинне розподілятися у відношенні 50/50 відсотків упродовж усіх трьох років здобуття профільної середньої освіти. При цьому слід урахувувати можливе варіювання

³ За рахунок годин на факультативні заняття та курси за вибором учня або в інший спосіб, встановлений закладом освіти.

⁴ Організація освітнього процесу з фізичного розвитку учнів відбувається у формі спортивної або здоров'язбережувальної активності з урахуванням стану здоров'я здобувачів освіти, їхньої загальної фізичної підготовки та готовності до занять спортом (спортивні секції, групи оздоровлення тощо).

кількості годин у той чи інший бік залежно від року навчання: в адаптаційному циклі (10 клас) більше часу надається предметам ядра загальноосвітньої підготовки, в 11-12 класах – базовим предметам профільного навчання.

Таким чином, відповідно до запропонованого структурування освітніх галузей маємо шість обов'язкових навчальних предметів і принаймні шість загальноосвітніх предметів/інтегрованих курсів, які обов'язково обирає заклад освіти при створенні власної освітньої програми. Це уможливорює реалізацію стратегічної функції профільної середньої освіти — задоволення освітніх потреб і запитів здобувачів освіти відповідно до їхніх нахилів, здібностей, подальших життєвих планів.

Список використаних джерел

1. Кабінет Міністрів України (2016). Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р., № 988. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>
2. Кремень, В. Г., Топузов, О. М., Ляшенко, О. І., Мальований, Ю. І., & Засєкіна, Т. М. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для Нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1-8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>